

liśmy przeszłość i terażniejszość, gdyż one są motywacją i korzeniem przyszłości.

2. Opracowanie nie zajmowało się możliwościami adaptacyjnymi w naszym kraju. Należymy zresztą do kręgu kultury zachodniej (a nie stepowo-bizantyjskiej!) ze znacznym rzymskim i śródziemnomorskim dziedzictwem, zatem problem adaptacji nie zaznacza się tak wyraźnie w naszej Ojczyźnie. Niektóre cechy naszej słowiańskiej nostalgii można łatwiej rozpoznać w tzw. paraliturgii („pia exercitia”), np. w Gorzkich Żalach, nabożeństwach żłóbkowych — aniżeli w samej liturgii.

3. Adaptacje nie są nigdy celem samym w sobie. Liturgia nie jest przecież wykonywaniem określonych ceremonii. Rytualizm jako taki jest defektem liturgii. Liturgia jest modlitwą, jest celebrowaniem Prawd wiary. Poza tym liturgia nie głosi „celebracyjnie” abstrakcyjnych idei, tematów, lecz uobecnia zbawczą działalność samego Chrystusa. Stąd, pozostając w naszym temacie, kryterium podstawowym wszelkich adaptacji jest prymat wiary i poszukiwanie jej najlepszego przekazu zarówno w dotarciu Boga do człowieka jak też człowieka do Boga.

4. Na zakończenie warto przypomnieć, że całość zagadnień adaptacji liturgicznych jest częścią duchowej odnowy Kościoła. Jest to jednak *in ordo*, szukająca wewnętrznego i duchowego odrodzenia. A duchowe zgłębianie tekstów i wartości, jakie przekazuje liturgia — jest najtrudniejszą adaptacją, bo jest adaptacją ducha reformy, czyli zbliżaniem się człowieka do głównego Liturgia — do Chrystusa. A takie jest przecież kapłańskie posłannictwo.

Gniezno—Warszawa

KS. JERZY STEFAŃSKI

**Ks. Stefan Cichy**

## **ROZPOCZĘCIE ŚWIĘTOWANIA NIEDZIELI W SOBOTĘ**

W poetyckim opisie dzieła stworzenia świata sześciokrotnie występuje reffer: „I tak upłynął wieczór i poranek” (Rdz 1, 5. 8. 13. 19. 23. 31). Zgodnie z tym biblijnym zapisem dla Żydów dzień rozpoczynał się poprzedniego dnia wieczorem. Ten biblijny porządek znalazł odzwierciedlenie w liturgii Kościoła. Od wieków świętowanie uroczystości i niedziel rozpoczyna się I Nieszporami. Niektóre uroczystości mają tzw. wigilie. Ten zakorzeniony w tradycji porządek stał się podstawą wprowadzenia Mszy św. niedzielnej w sobotni wieczór i podstawą rozpoczęcia świętowania niedzieli w sobotę.

W tym krótkim komunikacie przedstawimy historię wprowadzenia Mszy św. niedzielnych w sobotni wieczór w ostatnich dziesięcioleciach oraz związane z tym problemy liturgiczno-pastoralne.

## 1. MSZA ŚW. NIEDZIELNA W SOBOTNI WIECZÓR

W okresie trwania Soboru Watykańskiego II szereg biskupów zwracało się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o zezwolenie na to, aby wierni ich diecezji mogli spełnić obowiązek uczestnictwa we Mszy św. niedzielnej już w sobotni wieczór. Z listu kard. Laraona, ówczesnego prefekta Świętej Kongregacji Obrzędów do kard. Ciriaci, ówczesnego prefekta Świętej Kongregacji Soboru z dnia 25. 9. 1965 r. wynika, że pisma takich było wiele. Kard. Laraona zauważył, że wielu ordynariuszy, którzy uzyskali zgodę Stolicy Apostolskiej na Msze św. niedzielne w sobotni wieczór, zwraca się do Świętej Kongregacji Obrzędów o zezwolenie na używanie wtedy formularza Mszy św. niedzielnej. Celem zaoszczędzenia podwójnej korespondencji kard. Laraona prosił, aby Święta Kongregacja Soboru udzielając indultu jednocześnie indultu jednocześnie zaznaczała, że w tych Mszach św. należy się posłużyć formularzem mszalnym z niedzieli, wygłosić homilię i odmówić modlitwę powszechną zgodnie ze wskazaniami instrukcji *Inter oecumenici* z dn. 26. 9. 1964 r.<sup>1</sup> Reskrypt Świętej Kongregacji Soboru z dnia 19. 10. 1965 r. zezwalał biskupom niemieckim na wprowadzenie Mszy św. niedzielnej w sobotni wieczór ad experimentum na okres pięciu lat<sup>2</sup>. Jesienią 1965 r. czasopismo „Notitiae” w rubryce „Documentorum explanatio” umieściło odpowiedź na pytanie jakiego formularza należy użyć w takich Mszach świętych. Odpowiedź była krótka: wypada, aby odprawiono Mszę św. z niedzieli z homilią i modlitwą powszechną<sup>3</sup>.

Liczba diecezji, w których odprawiano Msze św. niedzielne w sobotni wieczór musiała być w roku 1967 dość znaczna, skoro problem ten został poruszony w dokumencie dotyczącym całego Kościoła. Instrukcja o kulcie tajemnicy eucharystycznej z dnia 25. 5. 1967 r. cały art. 28 poświęca temu problemowi zaznaczając, że należy w tych Mszach św. głosić homilię i że wierni mogą wtedy po raz drugi tego samego dnia przystąpić do Komunii św.<sup>4</sup>

W następnych latach szereg episkopatów wprowadził Msze św. niedzielne w sobotni wieczór. Episkopat niemiecki uczynił to ad experimentum na konferencji odbytej w dniach 4—7. 3. 1968 r.<sup>5</sup> Papież Paweł VI zezwolił na te Msze św. w Rzymie od 1. 6. 1968 r.<sup>6</sup> Episkopat szwajcarski uczynił to od Wielkanocy 1969 r. czyli od dnia 6. 4. 1969 r. Msze takie odprawiane były ad experimentum<sup>7</sup>. Reskrypt Kongregacji do Spraw Duchowieństwa z dnia 21. 4. 1969 r. zezwalał episkopatowi niemieckiemu na stałe wprowadzenie praktyki Mszy św. niedzielnych w sobotni wieczór<sup>8</sup>. W 1969 r. w całej Francji

<sup>1</sup> 1. *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae I* (1963—1973), Torino 1976 (odtąd EDIL I), n. 456.

<sup>2</sup> „Archiv für katholisches Kirchenrecht” 135 (1966) 253n.

<sup>3</sup> „Notitiae” 1 (1965) 307.

<sup>4</sup> EDIL I, 926.

<sup>5</sup> „Archiv für katholisches Kirchenrecht” 137 (1968) 215 nn.

<sup>6</sup> „Gottesdienst” 2 (1968) 81.

<sup>7</sup> Tamże 3 (1969) 41.

<sup>8</sup> „Archiv für katholisches Kirchenrecht” 138 (1969) 161.

wprowadzają biskupi jako stałą praktykę takie Msze św.<sup>9</sup>, a Komisja Liturgiczna Episkopatu Francji wydała w tej sprawie specjalną instrukcję<sup>10</sup>. Od 31. 10. 1969 r. Msze te zostały wprowadzone w archidiecezji wiedeńskiej<sup>11</sup>.

Dnia 30. 4. 1969 r. zostały ogłoszone wskazania Kongregacji do Spraw Duchowieństwa o duszpasterstwie turystycznym, w których znajduje się zalecenie, aby w dni świąteczne (i ich wigilie) ułatwiać odprawianie Mszy św. wieczornych oraz „by zbadać uważnie w oparciu od należyte wykazy statystyczne przydatność odprawiania Mszy św. niedzielnych lub świątecznych już po I nie- zsporach niedzieli lub wigilii”<sup>12</sup>.

Kolejnym dokumentem poruszającym sprawę Mszy św. niedzielnej w sobotni wieczór jest instrukcja Kongregacji Biskupów na temat pasterskiej posługi biskupów z dnia 22. 2. 1973 r. W myśl tej instrukcji biskup ma się starać o to, by odprawiać Msze św. dla tych, którzy w niedziele i święta wyjeżdżają dla odpoczynku lub pracy także, gdy zachodzi potrzeba, w wieczór poprzedzający te dni<sup>13</sup>.

Kongregacja Kultu Bożego wydała w 1974 r. wskazania dotyczące tych Mszy św. Przypominano w nich, że należy mieć na uwadze jako zasadę ogólną postanowienia artykułu 28 instrukcji *Eucharisticum misterium*, w wypadku zbieżności niedzieli z uroczystością należy wziąć formularz mszalny zgodnie z art. 61 *Norm ogólnych dotyczących roku liturgicznego*, w wigilie uroczystości mających własne formularze mszalne należy się posłużyć tymi formularzami i wskazania te należy umieszczać w kalendarzach liturgicznych<sup>14</sup>.

Sprawę Mszy św. niedzielnej w sobotni wieczór rozwiązał definitywnie dla całego Kościoła Zachodniego kanon 1248 § 1 nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, który postanawia: „Nakazowi uczestnictwa we Mszy św. czyni zadość ten, kto bierze w niej udział gdziekolwiek jest ona odprawiana w obrządku katolickim, bądź w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedzającego”. Po ogłoszeniu nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego Kongregacja Kultu Bożego jeszcze raz przypominała zasady dotyczące formularza mszalnego w wypadku zbieżności niedzieli z uroczystościami<sup>15</sup>.

W Polsce problem Mszy św. niedzielnych w sobotni wieczór był także dyskutowany w latach 70-tych. Dyskutowano go np. w diecezji katowickiej na jednej z Diecezjalnych Rad Duszpasterskich i w czasie trwania I Synodu Diecezji Katowickiej. Zdania były podzielone: jedni wyrażali obawę o desakralizację niedzieli, drudzy obawę o desakralizację człowieka. W związku z wejściem w życie nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego biskupi (polscy) wydali komunikat w sprawie obowiązku Mszy św. niedzielnej, który może być speł-

<sup>9</sup> „Gottesdienst” 3 (1969) 20.

<sup>10</sup> *Célébrer le dimanche dès le samedi soir*, „Notitiae” 5 (1969) 22 nn.

<sup>11</sup> „Gottesdienst” 3 (1969) 172.

<sup>12</sup> EDIL I, nn. 1744 i 1745; *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne II*, z. 2. nn. 2861 i 2862.

<sup>13</sup> EDIL I, n. 3002; *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne VI*, z. 1, n. 10596.

<sup>14</sup> *De Missa Diei Dominicae et festi de praecepto vespere diei praecedentis anticipata*, „Notitiae” 10 (1974) 222; PPK VII, z. 2, s. 352 nn. 140876—14083.

<sup>15</sup> *De Calendario liturgico exarando pro anno 1984—1985*, „Notitiae” 20 (1984) 603.

niony w sobotę wieczorem. Komunikat ten jest bez daty. Biskup opolski dał mu datę 3 grudnia 1983 r.<sup>16</sup>. Biskup ten ogłosił także „Wyjaśnienie dodatkowe dla kapłanów odnośnie Mszy niedzielnej odprawionej w sobotni wieczór”<sup>17</sup>. Komunikat biskupów nie wszędzie został ogłoszony. Diecezjalna Komisja Liturgiczna w Opolu wydała w dniu 17. 8. 1984 r. instrukcję dla kapłanów zatytułowaną *Msza święta w sobotni wieczór początkiem świętowania niedzielnego*<sup>18</sup>.

## 2. PROBLEMY LITURGICZNO-PASTORALNE

Wprowadzenie Mszy św. niedzielnej w sobotni wieczór jest wyrazem troski Kościoła o należyte święcenie niedzieli. Wymaga to odpowiedniego pouczenia wiernych, właściwej oprawy tej Mszy św. i włączenia całego sobotniego wieczoru w niedzielne świętowanie.

### a) Potrzeba należytego pouczenia wiernych.

Sprawę tę podkreślają prawie wszystkie dokumenty mówiące o Mszy św. niedzielnej w sobotni wieczór. Już instrukcja *Eucharisticum misterium* podkreślała: „Jeżeli za zgodą Stolicy Apostolskiej zezwala się gdzieś na wypełnienie przykazania o uczestnictwie we Mszy św. niedzielnej wieczorem w uprzednią sobotę, to pasterze winni starannie pouczyć wiernych o sensie tego zezwolenia i zatroszczyć się, by świadomość dnia niedzielnego nie zatarła się przez to żadną miarą. Pozwolenie to bowiem zmierza do tego, żeby wierni mogli w dzisiejszych warunkach łatwiej świętować dzień zmartwychwstania Pana”<sup>19</sup>. Biskupi w listach do wiernych czy do duchowieństwa przypominali tę sprawę. Np. kard. Volk z Mainz (RFN) w liście pasterskim na temat niedzieli pisał w 1978 r.: „Do rodziny chrześcijańskiej należy, np. święcenie niedzieli, które nie polega na samym udziale we Mszy św. Uczestniczyć we Mszy św. w sobotę wieczorem, aby w niedzielę nie musieć nic religijnego uczynić, jest nadużywaniem możliwości uczestniczenia we Mszy św. niedzielnej w sobotni wieczór; gdyż niedziela powinna być świętowana”<sup>20</sup>. Na potrzebę odpowiedniego pouczenia wiernych zwraca uwagę ks. biskup Nossol w wyjaśnieniach dla duchowieństwa: „Eucharystyczne rozpoczęcie niedzieli w sobotni wieczór należy powitać z radością i wdzięcznością (...) W uzasadnieniu nowej praktyki należy powołać się na dawną tradycję kościelną (sięgającą czasów apostołskich), a także na aktualnie obowiązujące przepisy liturgiczne, stwierdzające, iż chrześcijańska niedziela zawsze rozpoczynała się już w sobotni wieczór (...) Nowe możliwości w żadnym wypadku nie mogą doprowadzić do zeświecczenia niedzieli, to jest

<sup>16</sup> Komunikat biskupów w sprawie obowiązku Mszy św. niedzielnej, który może być spełniony w sobotę wieczorem, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” (WUDO) 39 (1984) 325n.

<sup>17</sup> WUDO 39 (1984) 326 nn.

<sup>18</sup> Tamże, s. 328—337.

<sup>19</sup> EDIL I, n. 926.

<sup>20</sup> Cyt. za A. Adam, *Das Kirchenjahr mitfeiern*, Freiburg i. Br. 1979, s. 46.

do uczynienia z niej tylko dnia odpoczynku lub, co gorsza, dodatkowego dnia pracy zawodowej lub dorywczej. Główny cel wprowadzonej zmiany ma pogłębić i usprawnić chrześcijańskie świętowanie niedzieli. Wiernym przy okazji przypominamy, że sposób niedzielnego świętowania jest sprawdzianem naszej wiary, a następnie jest jej ciągłym umacnianiem oraz jednym ze sposobów jej wyznawania przed ludźmi<sup>21</sup>.

Pouczenie o Mszy św. niedzielnej w sobotni wieczór może się znaleźć w ogłoszeniach, kalendarzach i tablicach informujących o porze odprawiania Mszy św. niedzielnych. Niektóre parafie wiedeńskie drukują małe kalendarzyki dla wiernych, na których podane są terminy Mszy św. niedzielnych ze Mszą św. wieczorną w sobotę włącznie<sup>22</sup>. W kościele parafialnym w Bukowinie Tatrzańskiej widnieje tablica z wypisanymi godzinami Mszy św. Msze św. w tygodniu wypisane są czarnymi literami, a Msze św. niedzielne czerwonymi. Wieczorna Msza św. sobotnia wypisana jest także czerwonymi literami. Ta prosta informacja jest także pouczeniem wiernych.

b) Zewnętrzna oprawa Mszy św. niedzielnej w sobotni wieczór.

Od 1965 r. podkreśla się, że należy użyć formularza Mszy św. niedzielnej w sobotni wieczór<sup>23</sup>. Jednak w przeddzień następujących uroczystości: Boże Narodzenie, Zesłanie Ducha Świętego, Narodzenie św. Jana Chrzciciela, Św. Apostołów Piotra i Pawła oraz Wniebowzięcie NMP bierze się formularz mszalny i czytania z wigilii tych uroczystości<sup>24</sup>. Msza św. w sobotni wieczór powinna być odprawiana uroczystie jak w samą niedzielę z odpowiednią służbą liturgiczną i śpiewem. W tej Mszy św. wygłasza się homilię i odmawia modlitwę powszechną<sup>25</sup>. Zbiera się na niej kolektę na cel wyznaczony na daną niedzielę<sup>26</sup>. Na koniec Mszy św. czyta się ogłoszenia duszpasterskie. Autorzy zwracają uwagę na to, że w sobotni wieczór można także dokonać poświęcenia wody i pokropienia wiernych, jak to jest przewidziane w niedzielnej Mszy św.<sup>27</sup>.

c) Włączenie sobotniego wieczoru w niedzielne świętowanie

Instrukcja Diecezjalnej Komisji Liturgicznej w Opolu poucza: „W Polsce, jako porę odprawiania pierwszej mszy niedzielnej lub świątecznej przyjęto od godz. 16.00. Jeżeli jednak ta Msza św. ma rozpoczynać niedzielne świętowanie, zaleca się późniejszą porę jej odprawiania (po zakończeniu przygotowań

<sup>21</sup> WUDO 39 (1984) 327.

<sup>22</sup> Np. w parafii Najśw. Serca Jezusowego w Wiedniu (Bezirk 21).

<sup>23</sup> Por. „Notitiae” 10 (1974) 223; WUDO 39 (1984) 336.

<sup>24</sup> „Notitiae” 10 (1974) 223.

<sup>25</sup> WUDO 39 (1984) 336.

<sup>26</sup> Tamże

<sup>27</sup> Np. J. E. Lengeling, *Die neue Ordnung der Eucharistiefeier*, Leipzig 1970, s. 199; J. Hermans, *Die Feier der Eucharistie*, Regensburg 1984, s. 131.

przedświątecznych w rodzinach)”<sup>28</sup>. Instrukcja ta zachęca do przywrócenia dawnego zwyczaju „wydzwaniania niedzieli”. Na pół godziny przed rozpoczęciem liturgii niedzielnej w sobotni wieczór rozlegają się przez kilka minut dźwięki dzwonów zwiastujące rozpoczęcie świętowania niedzieli przez Mszę św. lub przez nieszpory. W związku z tym należałoby zachęcać wiernych, by wcześniej zakończyli w swoich domach i gospodarstwach prace przedświąteczne<sup>29</sup>.

Rozpoczęcie niedzielnego świętowania może się w wielu parafiach rozpocząć I nieszporami niedzielными. W kościołach filialnych, gdzie brak kapłana, mogliby je odprawiać sami wierni. Animatorami liturgii nieszporów niedzielnych mogą być członkowie ruchów apostołskich, np. młodzież oazowa<sup>30</sup>.

Ważnym elementem rozpoczęcia niedzielnego świętowania jest również przeżycie sobotniego wieczoru w rodzinie. Ulotka wydana przez Wydział Duszpasterski Kurii Wiedeńskiej poświęcona niedzieli zachęca do zapalenia na stole w sobotni wieczór świecy mającej przypomnieć dzieło stworzenia („Niech się stanie światłość”, Rdz 1, 3) i postać Chrystusa, który jest „światłością świata” (J 8, 12). Zachęca także do wspólnego posiłku i rozmowy przy stole, które mogą pomóc w lepszym przeżyciu niedzieli<sup>31</sup>. Wspólne czytanie Pisma św. i wspólna wieczorna modlitwa to także elementy należące do rozpoczęcia niedzielnego świętowania.

#### d) Msze św. ślubne i Msze św. w zakładach specjalnych.

Możliwość odprawiania niedzielnej Mszy św. w sobotę już od godz. 16.00 daje możliwość spełnienia obowiązku niedzielnego uczestnikom Mszy św. ślubnej odprawianej o tej porze. Ta pora pozwala również na odprawienie Mszy św. w zakładach specjalnych jak szpitale, domy opieki, więzienia<sup>32</sup>.

Rozpoczęcie niedzielnego świętowania przez Mszę św. w sobotni wieczór i przez inne związane z tym formy życia religijnego są wyrazem troski Kościoła o właściwe przeżywanie niedzieli przez wyznawców Chrystusa. Wszystkie wskazania dotyczące święcenia niedzieli mają na celu uratowanie właściwego charakteru chrześcijańskiego niedzieli.

Ks. Bogusław Nadolski TChr w wydanej niedawno książeczce *Święto Eucharystii* zapytuje m.in. co powinno pozostać po II Ogólnopolskim Kongresie Eucharystycznym? W odpowiedzi wymienia na pierwszym miejscu troskę o głębsze przeżywanie niedzielnej Eucharystii, a na drugim miejscu umiłowanie Dnia Pańskiego — niedzieli<sup>33</sup>. Rozpoczęcie świętowania niedzieli w sobotni

<sup>28</sup> WUDO 39 (1984) 335.

<sup>29</sup> Tamże, s. 333.

<sup>30</sup> Tamże.

<sup>31</sup> *Sonntag — Tag des Herrn*. Sieben Raschläge zum Feiern. Omówienie S. C. *Święcenie niedzieli*, „Gość Niedzielny” z 13. 7. 1986, s. 2.

<sup>32</sup> WUDO 39 (1984) 336.

<sup>33</sup> *Święto Eucharystii*, Warszawa 1987, s. 71—84.

wieczór może przyczynić się do tego, że owoce przeżytego Kongresu Eucharystycznego będą trwałe.

Katowice

KS. STEFAN CICHY

**Ks. Jerzy Józef Kopeć CP**

## **MAŁE OFICJA I GODZINKI STAROPOLSKIE**

Skarbiec modlitwy chrześcijańskiej, który zawiera księga *Liturgii godzin* został dziś otwarty dla całej społeczności Ludu Bożego. Przy okazji promulgacji tego zbioru, nad którego polską wersją trudził się przez lata O. Franciszek Małaczyński, napisał Paweł VI: „(...) jest rzeczą całkowicie słuszną i pożądaną, by ta właśnie modlitwa przeniknęła do głębi wszelką modlitwę chrześcijańską, ożywiła ją, była jej siłą kierowniczą, znajdowała w niej swój wyraz i stała się skutecznym pokarmem duchowego życia Ludu Bożego” (*Laudis cantica* nr 8). Modlitwa uświęcenia dnia, której sercem zawsze był podstawowy modlitewnik chrześcijański, tj. psalterz, jest obecnie przeznaczona dla wszystkich, zarówno duchownych jak świeckich. Ci ostatni, choć nie są zobowiązani prawem do jej odmawiania, mogą z niej czerpać obfity pokarm dla własnej modlitwy osobistej, zwłaszcza przez udział w głównych częściach Liturgii godzin, tj. jutrzni i nieszporach. Kościół sądzi, że dzięki właściwej katechezie i mistagogii, świeccy katolicy odkryją z czasem walor publicznej modlitwy całej wspólnoty chrześcijańskiej. To „źródło pobożności” zakryte przez wieki i niedostępne dla chrześcijanina żyjącego w świecie było w przeszłości dostępne dla katolików świeckich w formach zastępczych modlitw, które bezpośrednio lub pośrednio nawiązywały do psalterza, np. koronki, różaniec, żołtarcz, a zwłaszcza małe oficja i godzinki. Dwie ostatnie formy, znane w tradycyjnej duchowości pod mianem godzinek staropolskich, otrzymały wyjątkowe miejsce w religijnej kulturze naszego narodu.

### **I. POJĘCIE, GENEZA I STRUKTURA GODZINEK**

Godzinki, to wotywno nabożeństwo o prostym układzie poetyckim i przejrzystej strukturze stylowej, zbudowane na wzór kościelnego oficjum modlitw wspólnotowych, czyli godzin kanonicznych (dziś zwanych liturgią godzin). Te cykliczne zestawy modlitwy ku czci boskich osób, ich przymiotów i tajemnic często stanowiące pochwałę NMP świętych Pańskich, noszą nazwę małego oficjum lub dużych godzinek (*officium parvum*, *cursus horarum*, *officium magnum*, *horae magnae*), gdy dokładnie powtarzają strukturę i ważniejsze treści modlitwy godzin, albo określane są mianem małych godzinek (*horae parvae*,